образності, доступності змісту та фактури; з відведенням студентам якомога більшої ініціативи у визначенні інтерпретації творів та ін. Ці навички були завжди в полі зору педагогів-виконавців минулого, але вони є слабким місцем у роботі наших студентів. Основна причина цього криється, на наш погляд, у тому, що у ході навчання студент „більшою мірою набуває предметний досвід і меншою – особистісний досвід, що є підґрунтям розвитку його потреби у самоосвіті...” [3, с.156].

Висновки... Таким чином, на основі використання виконавських традицій кінця XIX – початку XX сторіччя відбувається оптимізація навчального процесу з фахової підготовки студентів за рахунок: по-перше, чіткої організації навчання студентів (аудиторних, самостійних та практичних занять); по-друге, розмежування роботи на етапи та змістові блоки, залежно від особистісно-індивідуальних якостей студентів. Виконавські традиції кінця XIX – початку XX ст., найяскравішим представником яких був В.В.Пухальський, базуються на поетапній роботі над фортепіанним твором, глибокому проникненні у художній образ через логіку виконавської інтерпретації, усвідомлення студентом композиторського стилю, форми, засобів музичної виразності твору та добре організованої самостійної роботи.

Література

1. Алексеев А.Д. Методика обучения игре на фортепиано. – М., 1978.
2. Воєвідко Л.М. Формування виконавської майстерності студентів у класі фортепіано вищої школи. // Науковий вісник Національної музичної академії України імені П.І.Чайковського. Випуск 35. Актуальні проблеми викладання музичних дисциплін у вищій школі. Зб. статей. – К., 2004. – С.223-230.
3. Волкова Н.П. Педагогіка: Навчальний посібник. – К.: Академія, 2001.
4. Курковский Г. В.В.Пухальский и Г.Н. Беклемешев //Научно- методические записки Киевской государственной консерватории им.П.И.Чайковского. – Киев, 1956.
5. Мала енциклопедія етнодержавознавства /НАН України. Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького; Редкол.: Ю.І.Римаренко (відп. ред.) та ін. – К.: Ґенеза, 1996.
6. Нейгауз Г.Г. Об искусстве фортепьянной игры. Записки педагога. – М., 1958.

Анотація

У статті окреслено оптимальні шляхи використання виконавських традицій кінця XIX – поч. XX ст. студентами педуніверситетів. Висвітлюється актуальність роботи над художнім образом, його вплив на активізацію процесу професійної підготовки майбутнього вчителя музики.

Аннотация

В статье очерчено оптимальные пути использования исполнительских традиций конца XIX – начала XX в. студентами педуниверситетов. Освещается актуальность работы над художественным образом, его влияние на активизацию процесса профессиональной подготовки будущего учителя музыки.

Подано до редакції 12.02.2008.

© 2008

Гуцал Л.А.

ПРОБЛЕМА РЕАЛІЗАЦІЇ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ ВЧИТЕЛЯ У ПЕДАГОГІЧНІЙ ДУМЦІ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ XIX – ПОЧАТКУ XX СТОЛІТТЯ

Постановка проблеми у загальному вигляді... Сьогодні багато суперечок точаться навколо проблеми реалізації творчого підходу під час навчально-виховного процесу. Більшість дослідників погоджуються з тим, що творчість повинна стати невід'ємною складовою професійної компетенції вчителя, оскільки творчий вчитель зможе найуспішнішим чином розвивати творчість у своїх вихованців. Існують також і думки, що творчість є певним даром або талантом, і не кожний вчитель може мати такі здібності.

Ми ж вважаємо, що творчість у професійній діяльності педагога має бути постійною потребою, особистісною рисою. Саме творчий вчитель у своїй діяльності розробляє нові технології, методи, прийоми, реалізовує індивідуальний та диференційований підхід до кожного учня, працює за стандартами суб'єкт-суб'єктних відносин, не терпить стандартизації та стереотипізації навчального процесу.

Лише вчитель, який сам є творчою особистістю, виховує такі ж творчі особистості. Останні ж через творчу самореалізацію трансформуються в активних суб'єктів суспільства, які вміють дивергентно мислити, не бояться припускатися помилок, а вважають помилковість як проміжний етап до вибору оптимального рішення будь-якої ситуації чи завдання, вміють генерувати ідеї, і долають стереотип страху перед суспільною думкою.

Творчість на рівні з любов'ю до дітей, педагогічною майстерністю, педагогічним тактом має бути основним критерієм відбору кандидатів на здобуття педагогічної освіти. Цей принцип не новий, ще в другій половині XIX – початку XX столітті педагогіка того часу діяла тільки таким чином. Тому варто використати досвід минулого і покращити професійність сучасних педагогічних кадрів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми... Місце творчості серед інших головних якостей педагога досліджувало багато науковців. Так, у психології ми знаходимо багато робіт, які розмежовують поняття “творчість” і “креативність”, вважаючи останню критерієм творчості,

досліджують рівні, критерії та види творчості (Д.Богоявленська, Л.Божович, Л.Виготський, Л.Єрмолаєва-Томіна, Д.Максименко, А.Маслоу, Дж.Роджерс, А.Лук, В.Сельнов, О.Савченко, Е.Торренс та ін.).

Науковці-педагоги розглядають творчість як компонент педагогічної взаємодії, як рису новаторства, покращення навчально-виховного процесу. Серед відомих вітчизняних та зарубіжних дослідників можна назвати Ш.Амонашвілі, Р.Гуревич, С.Гончаренко, О.Пєхоту, П.Підкасистого, Г.Селєвко, С.Сисоєву, М.Сметанського, М.Фіцулу, Ф.Шаталова та ін.

Серед досліджень історичного аспекту застосування творчого підходу в педагогіці можна виділити праці науковців С.Бондар, М.Євтуха, С.Єсюніна, Д.Латишиної, А.Лисого, І.Сесак та ін.

Формулювання цілей статті... Мета даної статті полягає в аналізі сучасних підходів щодо трактування поняття "творчість" та в дослідженні основних вимог до педагогічної творчості як необхідної якості вчителя другої половини XIX – початку XX століття у царській системі народної освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження... Особа творчого педагога, його професійна компетенція завжди хвилювала дослідників у галузі педагогіки. Перші спроби визначення поняття "творчість" ми знаходимо ще в працях Аристотеля, Е.Канта, Я.Коменського, Платона, Ж.-Ж.Руссо. Сьогодні психологи і педагоги трактують творчість як природний процес, що породжується потребою особистості зняти напругу внаслідок дискомфорту, викликаного невизначеністю або незавершеністю діяльності; діяльність людини, спрямована не тільки на творення нових за змістом та формою матеріальних та духовних цінностей, але й на розвиток самої особистості; здатність людини відмовлятися від стереотипних способів мислення, пізнавати та вміння знаходити рішення у нестандартних ситуаціях, спрямованість на відкриття нового та глибоке усвідомлення свого досвіду; форму нового продукту; прагнення до самореалізації [7; 8].

Відомий український педагог С.Гончаренко трактує творчість наступним чином: "Творчість – продуктивна людська діяльність, здатна породжувати якісно нові матеріальні та духовні цінності суспільного значення. Розвиток творчого потенціалу діяльності є важливою умовою культурного прогресу суспільства й виховання людини. Тому на всіх щаблях школи (початкової, середньої, вищої) слід звертати особливу увагу на формування в учнів різноманітних, глибоких і міцних систем знань, на максимальну стимуляцію самостійної діяльності учнів, на розвиток стійких творчих інтересів, цілеспрямованості творчих пошуків, наполегливості під час виконання творчих завдань" [1, с.326]. Педагогічна енциклопедія пояснює творчість як "вищу форму активності і самостійної діяльності людини" [4, с.215].

С.Гончаренко виділяє в окрему категорію творчість педагогічну, тобто, "оригінальний і високоефективний підхід учителя до навчально-виховних завдань, збагачення теорії і практики виховання і навчання. Досягнення творчого результату забезпечується систематичними цілеспрямованими спостереженнями, застосуванням педагогічного експерименту, критичним використанням передового педагогічного досвіду. Творчість педагогічна стосується різних сторін діяльності вчителя – проведення навчальних занять, роботи над організацією колективу учнів відповідно до їх вікових та індивідуальних особливостей, проектування особистості учня, вироблення стратегії і тактики педагогічної діяльності з метою оптимального виконання завдань всебічного розвитку особистості" [1, с.26].

Таким чином, ми бачимо, що як психологи, так і педагоги здатні визначати творчість як індивідуальну психологічну рису, що властива кожній особистості, і реалізація якої призводить до створення нового продукту чи формування розвинутої особистості, у нашому випадку, творчого учня. Важливим для нас є те, що всі дослідники погоджуються з тим, що творчість є у всіх, але не кожен вміє її реалізувати. Саме тому сьогодні зростає значення творчого педагога, за допомогою якого розвиваються і реалізуються творчі здібності усіх без винятку учнів.

Проте, ще близько півтори сотні років тому про творчість як про необхідний компонент педагогічної взаємодії говорили прогресивні науковці. У той час ситуація в освіті склалася таким чином, що в ній фактично існувало дві лінії: урядова і суспільна.

Перша характеризувалася ретроградними поглядами на цілі й завдання освіти, вимагала від педагогів наслідування циркулярів та імперських розпоряджень. Міністри народної освіти Д.Толстой та І.Делянов насаджували догми класицизму в освітній парадигмі. Того часу вимагалося навчати стародавнім мовам, забувши про рідну мову, елементарну арифметику та основи природознавства. Кількість методів, дозволених до застосування у навчальних закладах, суворо обмежувалася. Наприклад, дозволеними методами навчання арифметики та історії визначалися: "на початку елементарного курсу слід надавати перевагу рахунку усному, а у кінці – письмовому; навчання повинно базуватися на наочності; спосіб викладання повинен бути катехітичним…; письмові вправи, усні і письмові задачі; наочні бесіди; самостійна робота з підручником; розповідь; найважливіші методи викладання: аналітичний, синтетичний або конструктивний" [2, с.108].

Суспільна лінія, представниками якої були М.Пирогов та К.Ушинський, полягала в оновленні і створенні нових шкіл, розвитку оригінальних ідей, застосування творчого підходу під час викладання. Вони виступили ініціаторами створення проектних експериментальних шкіл в Російській імперії, в яких вчителі мали можливість проявляти свої творчі здібності, відходити від стереотипів програм та планів, шукати нові форми і методи

навчання. І, відповідно, учні таких шкіл виховувалися на той час прогресивними людьми із власною життєвою позицією, політичним світоглядом. Так, наприклад, існувала гімназія імені І.Мєдвєднікова, де вчителями застосовувалися активні методи викладання, наприклад, лекції, що супроводжувалися наочною демонстрацією (на той час це було рідкістю), учні талановито й вміло залучалися до діяльності драматичного гуртка, позакласні заняття (для нас це – група продовженого дня) проводилися методом самостійної підготовки учнів. В учнів розвивалися відчуття взаємодопомоги, дружби, відповідальність за себе, самостійність. Вихователі будували свої відносини з вихованцями на довірі, правдивості, поваги до думок інших, творчих ідей. Вчителі гімназії відмовилися від традиційних оцінок, висловлюючи своє ставлення до результатів учнівської діяльності усно [3].

Заслуговує на увагу творчий підхід до організації навчання Ю.Левицької. Вона першою в царській Росії організувала школу, де спільно навчалися хлопчики і дівчата. Педагог визначала як цілі своєї педагогіки створення школи як організованої сім'ї, в якій панує дух і теплота родини; акцент робився на гармонійному розвитку дитини, тобто давати не енциклопедичні знання, а розвивати практичну спрямованість отриманих знань. Завданням вчителів було розвивати природні здібності учнів, сприяти розвитку їхніх прихованих можливостей. Учні навчалися долати труднощі власними зусиллями. Вчителі застосовували такі методи і прийоми, як пояснення, бесіду, різнобічну перевірку знань замість звичайного прийому "викликання" для відповіді. Вперше застосовувалася інтеграція предметів. Формою підсумкового контролю були репетиції з предметів, які мали на меті радше систематизацію, ніж контроль отриманих знань [3].

Методи викладання, що використовували кращі вчителі того часу, відрізнялися тим, що вчитель лише ставив запитання, давав задачі, пропонував матеріал, а висновки та узагальнення робили самі учні, вони ж знаходили й рішення задач, виводили правила. Уроки відбувалися у вигляді бесіди. Порівнюючи такий підхід із сучасними методиками, хочеться зауважити, що сто – сто п'ятдесят років тому вже застосовувалися такі методи активізації творчої діяльності учнів, які відомі нам сьогодні як проблемно-евристичні.

У ті часи існувала навіть "Настанова молодому вчителю російської народної школи", в якій її автор І.Савенков давав рекомендації вчителям як розвивати творчій підхід до навчально-виховного процесу, творчі здібності в собі і своїх вихованцях. Так, він пише: "Будь вірним слугою своїх вихованців; приклад вчителя цінніше багатослівних повчань; навчання, не основане на самодіяльності і розвитку учнів, робить їх тупими; початок кожної справи – роздуми; щира любов до дітей – найсильніший засіб досягнення виховних цілей; вмій мовчати, щоби якомога більше тренувати дітей у вміння говорити; соромно, якщо твоя душа втомиться раніше, ніж втомилося тіло; мало навчити дітей читати, писати й рахувати, ти повинен навчити їх мислити; дивись на кожного учня з трьох різних точок зору: з точки зору розуму, з точки зору серця, з точки зору характеру; ніколи не вгамовуй шкільний гомін криком, спокійне мовчазне попередження частіше виявляється достатнім; уникай ставити прості запитання" [5, с.46-61].

Порівнюючи можливості для реалізації творчих здібностей під час навчально-виховного процесу педагогами того часу, ми хочемо зауважити, що в існуючій системі навчальних закладів найчастіше знаходимо дійсно нестандартні підходи у вчителів середньої ланки. Так, всі освітні заклади організовувалися у наступному порядку від найнижчих до найвищих: церковно-приходські школи, народні школи, земські школи, повітові училища, реальні училища, прогімназії, класичні гімназії, вищі курси, інститути, університети. І саме в земських школах, повітових та реальних училищах працювало найбільше прогресивних та творчих педагогів. Причиною цього було те, що урядовий тиск на ці заклади був трохи менший, ніж на вищі за рангом заклади, вчителям дозволялося змінювати навчальні плани та робочі програми предметів, що надавало деякі можливості для педагогічного експериментування і вдосконалення свого професійного рівня і, власне, активізувати професійну творчу самореалізацію.

Що стосується шкіл нижчого рангу, то тут ми знаходимо лише одиниці дійсно творчих педагогів, які віддавали серце і душу роботі й дітям. Причиною такого становища було те, що у школах такого типу майже відсутні були наочні посібники, будь-яка навчально-методична література, будівлі не були пристосовані до занять, заробітна платня була дуже низькою (50 карбованців на рік) і відчувався постійний нагляд з боку пана, старости, священика, урядника. Тому можна уявити, що ті, хто зміг навчати дітей доброму та корисному у таких умовах, були людьми відданими та творчими.

З приводу гімназій можна сказати, що в них існував суворий та постійний контроль з боку опікунської та педагогічної рад, губернської управи, освітнього округу, поліції та церкви, Міністерства народної освіти, Міністерства двору імператора, особисто імператриці, яка фактично здійснювала опікунство всіма навчальними закладами за законами того часу. Тому будь-який відхід від встановлених норм та правил вважався тоді вільнодумством та жорстоко карався. Найменшим покаранням, яке отримував вчитель, було звільнення без права викладати в гімназіях і вище, найбільшим – заслання до Сибіру. Але й тут знаходилися вчителі, які могли розвивати свою творчість у таких стислих межах. Прикладом цьому є діяльність відомого педагога М.Олексійова, який викладав в одеській чоловічій гімназії Міністерства Двору Його Імператорської Величності.

Звичайно, ми наводимо приклади лише видатних вчителів того часу. А таких було одиниці. Більшість з них були посередніми особистостями, які не відходили від правил та стандартів. Саме тому весь навчально-виховний процес в освітніх закладах того часу не лише не розвивав ані вчителів, ані учнів, а навпаки пригнічував і гасив інтерес до навчання, до своєї роботи.

З таким явищем боровся К.Ушинський. Він звертав увагу суспільства на те, що ні в якому випадку педагог не повинен забувати про своїх учнів, адже це, за його словами, джерело творчості і сили духовної самих вчителів. Вчитель творчий завжди буде мати популярність в учнів, які будуть цінувати кожне його слово, кожний його урок за те, що на таких уроках вони відпочивають душею і набираються досвіду спілкування, знань, вчаться культурі поведінки і моралі. Творчий учитель завжди буде відноситися до своїх вихованців демократично і з розумінням, ніколи не буде обтяжувати їх непотрібним та незрозумілим матеріалом, завжди знайде час і сили для того, щоби додатково пояснити складний матеріал [6].

Кінець XIX – початок XX століття став ніби горнилом, в якому кувалися нові кадри російської педагогіки. Крім Ю.Левицької, Д.Пирогова, І.Савенкова, К.Ушинського на педагогічному поприщі з'являються такі новатори як П.Блонський, М.Бунаков, М.Корф, С.Рачинський, С.Русова, М.Столпянський, Л.Толстой, С.Шацький; на Поділлі працював видатний педагог, професор Новоросійського університету О.Набоких.

Всі ці педагоги окрім неоціненного внеску у розвиток теорії навчання і виховання зробили і великий внесок у розвиток практики навчання. Дякуючи їм, російська педагогіка поступово переходила на гуманістичне спрямування, педоцентризм.

Висновки... Отже, ми розглянули існуючи підходи до трактування поняття "творчість" у психології та педагогіці і визначили, що, незважаючи на різноманітність у поглядах щодо класифікації даного поняття як процесу чи форми, усі науковці погоджуються, що творчість є, насамперед, індивідуальною психологічною рисою. притаманною кожному індивіду, і яка потребує всебічного та перманентного розвитку та формування відповідної потреби творчої самореалізації. Що стосується історичного аналізу застосування творчого підходу в педагогіці другої половини XIX – початку XX століття, то тут було визначено, що вже у ті часи творчість вважалася невід'ємною та необхідною рисою професійного портрету вчителя. Передові вчителі, науковці-педагоги всупереч державній політиці впроваджували творчі методи навчання, розвивали творчі здібності в собі і у своїх вихованців, чим зробили неоціненний внесок у розвиток гуманістичної та педоцентристської педагогіки.

Література

1. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. – К.: Либідь, 1997. – 376с.
2. Извольскій Л. Сводъ постановленій и распоряженій о спеціальныхъ испытаніях на учительскія званія. – К.: Типо-Литографія Высочайше утв. Т-ва И.Н.Кушнеревъ и К, 1898. – 156 с.
3. Латышина Д.И. История педагогики. Воспитание и образование в России (X – начало XX века): Учебное пособие. – М.: Издательский дом "ФОРУМ", 1988. – 584с.
4. Педагогическая энциклопедия: В 4 т. / Гл. ред. И. А. Каиров, Ф. Н. Петров и др. – М.: Советская Энциклопедия, 1966. – Т. 3. – 880 с.
5. Савѣнков И. Наставленія молодому учителю россійскія народныя школъ. – СПб.: Типо-Литографія Высочайше утв. г. П.А.Ермолова, 1887. – 78 с.
6. Ушинський К.Д. Вибрані твори. В 6 т. Т.2. – К.: Медіа-Прес, 1993. – 462 с.
7. Maslow A. Creativity self-actualising people // In H. H. Anderson "Creativity and its cultivation". – New York: Harper Row, 1980. – 56 p.
8. Torrance E.P. Guiding creative talent. – Englewood Cliffs. – N.Y.: Prentice Hall, 1962. – 278 p.

Анотація

У статті розглядається проблема творчого підходу до організації навчально-виховного процесу у навчальних закладах другої половини XIX – початку XX століття.

Аннотация

В статье рассматривается проблема творческого подхода к организации учебно-воспитательного процесса в образовательных учреждениях второй половины XIX – начала XX века.

Подано до редакції 16.02.2008.

© 2008

Ковальчук Л.І.

ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД УЧИТЕЛЯ-ПЕДОЛОГА У ВІТЧИЗНЯНІЙ ШКОЛІ ПОЧАТКУ XX СТОЛІТТЯ

Постановка проблеми у загальному вигляді... Проблема психологічного здоров'я дітей не втрачає своєї актуальності і в рамках сучасної шкільної освіти. Вперше використання практичного досвіду психологів та необхідність психологічного супроводу дитини в навчальному процесі було обґрунтовано педологічною наукою. Саме з подачі педологів в кожній радянській школі 20-30 років XX століття діяла педологічна служба.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми... Розвиток цієї служби нерозривно пов'язаний з іменами таких психологів та педологів того часу П.Блонським,